

РЕФОРМУВАННЯ ВУГІЛЬНОЇ ГАЛУЗІ І СТВОРЕННЯ ВІЛЬНОГО БІРЖОВОГО РИНКУ ВУГІЛЛЯ

Досліджено особливості створення вільного біржового ринку вугілля в Україні, що дозволить в середньостроковій перспективі отримати ринковий механізм ціноутворення на основі реального балансу попиту і пропозиції на вугільну продукцію, спростити і скоротити час процедури закупівлі та продажу вугільної продукції для державних підприємств. Проведено аналіз недоліків існуючого та переваги біржового вугільного ринку та досліджено необхідність переходу до біржової торгівлі для учасників ринку.

Ключові слова: *вугільна галузь, енергетична біржа, ціноутворення, вугільна продукція*

Введення. Україна обрала шлях виходу на траєкторію сталого розвитку через рішучі й всеосяжні реформи, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності країни і заможності суспільства.

Стратегічним завданням Президента України по забезпеченню прискореного розвитку національної економіки є реорганізація енергетичного сектора економіки, завдяки створенню нового лібералізованого ринку електричної енергії, ринку газу, а також реформуванню вугільної промисловості. Отже, Програмою економічних реформ на 2010-2014 рр. [1] передбачено усунення залежності вітчизняної економіки від імпорتنих поставок енергоносіїв шляхом створення економічно ефективної, безбиткової вугільної галузі, що забезпечує економіку сировиною за конкурентними на світовому ринку цінами.

Важливим етапом реформування вугільної галузі є створення вільного біржового ринку вугілля, що дозволить в середньостроковій перспективі отримати ринковий механізм формування ціни на вугільну продукцію, спростити і скоротити час процедури закупівлі та продажу вугільної продукції для державних підприємств. Крім того, біржова торгівля дасть можливість підвищити інвестиційну привабливість вугільних підприємств і збільшить зростання обсягів інвестицій.

Міністерство енергетики та вугільної промисловості України розробило концепцію переходу на біржову форму продажу вугілля, яку схвалив КМУ від 26.10.2011р. N 1070-р. Метою цієї концепції є обґрунтування економічної доцільності розвитку біржової форми торгівлі вугільною продукцією для забезпечення конкурентоспроможності українського вугілля за рахунок досягнення балансу інтересів між споживачами і виробниками та підвищення інвестиційної привабливості вугільної галузі.

На поточний момент реалізація вугільної продукції здійснюється за двома схемами: за «прямими» договорами між вуглевидобувними підприємствами і споживачами та через державне підприємство «Вугілля України», як оператора оптового ринку вугільної продукції (рис.1).

Модель централізованого збуту вугільної продукції через єдиного державного оператора оптового ринку відіграла істотну роль стабілізації на початкових етапах ринкових перетворень української економіки. Виконуючи функції координатора ринку, оператором здійснювався розподіл вугільної продукції за фіксованими розрахунковими цінами між споживачами, що забезпечувало їх стійке виробниче положення,

гарантувало задоволення державних потреб у вугільних ресурсах та своєчасне відшкодування виробнику вартості продукції.

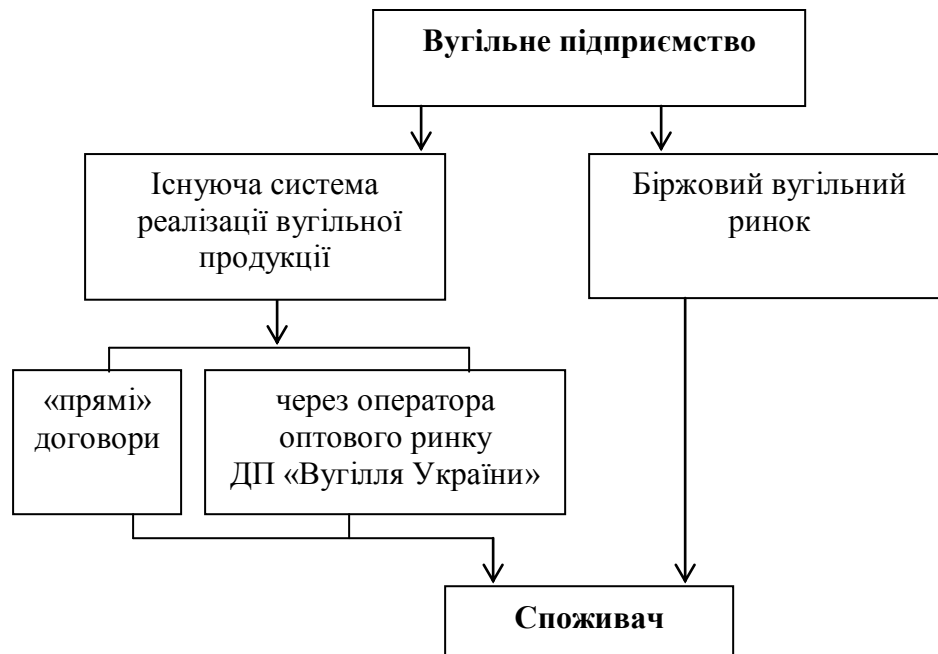

Рис. 1. Схема реалізації вугільної продукції

Недоліки існуючого та переваги біржового вугільного ринку представлені в таблиці 1.

Таблиця 1. Аналіз недоліків існуючого та переваги біржового вугільного ринку

Недоліки існуючого вугільного ринку	Переваги біржового вугільного ринку
Порушення балансу економічних інтересів виробників і споживачів через відсутність на ринку можливості встановлення ринкових цін, наявність посередників	Установлення справедливої ціни на основі реального балансу попиту і пропозиції на вугільну продукцію виходячи з ринкової кон'юнктури
Перехресне субсидування ефективно діючими вугледобувними підприємствами збиткових, що знижує мотивацію виробників вугільної продукції до конкуренції	Формування конкурентного середовища для покупців і продавців (участь у біржових торгах на рівних умовах як покупців, так і продавців, що дає можливість придбати або продати вугільну продукцію за найбільш вигідною ціною на засадах вільної конкуренції)
Створення бар'єрів для ефективної торгівлі між малими вугледобувними підприємствами та покупцями, зокрема металургійними комбінатами, побутовими споживачами, виробниками цементу, содовими і цукровими заводами, гірничо-збагачувальними комбінатами,	Спрощення процедури пошуку потенційних покупців та укладення договорів купівлі-продажу

Продовження таблиці 1

залізничною галуззю	
Зниження інвестиційної привабливості вугільної галузі через непрозорість ціноутворення і регулювання збуту	Створення можливості здійснювати оптову торгівлю вугільною продукцією та поступовому переходу до інших строкових форм біржових контрактів (ф'ючерсні, форвардні та інші) і похідних фінансових інструментів (хеджування). Організація біржової експертизи якості товару та оцінки заставного майна за кліринговими операціями

Незважаючи на численні переваги біржового вугільного ринку вуглевидобувні підприємства не прагнуть до переходу на цю форму реалізації вугільної продукції, в зв'язку з небажанням вести прозорий бізнес, переходити на нові методи роботи.

Але, сучасна модель перехресного субсидування, коли прибуткові шахти дотують глибоко збиткові, повністю відбиває прагнення до ефективної роботи і не може довго існувати. Впровадження біржових технологій має створити умови для здорової конкуренції між шахтами, встановити об'єктивну ринкову ціну на їх продукцію і дати стимули для розвитку. Однак багато державних підприємств не готові самостійно здійснювати реалізацію вугілля, будь то біржова торгівля або прямі договори, тому що відсутні збутові підрозділи, цінова і якісна не конкурентоспроможність. Відмовитися від вугілля цих виробників ринок теж зараз не готовий, адже це означає залишити величезну кількість людей без роботи, а споживачів - без вугілля. На цьому етапі мають бути передбачені механізми, які забезпечать реалізацію продукції цих виробників, тобто механізм підтримки державних шахт, собівартість продукції яких значно вище ринкової ціни на вугілля.

Слід відмітити, що на сьогодні існують певні бар'єри торгівлі між шахтами і малими споживачами вугілля. З введенням біржового вугільного ринку вони будуть усунені [4].

Дослідження необхідності переходу до біржової торгівлі для учасників ринку представлено в таблиці 2.

Таблиця 2. Необхідність переходу до біржової торгівлі для учасників ринку

Значення	Результат
Формування організованого товарного ринку вугілля	- можливість вибирати найкращі цінові пропозиції; - спрощення процедури пошуку постачальників і споживачів вугілля, оптимізація витрат; - працює система гарантії виконання зобов'язань контрагентами. - проводиться біржова експертиза якості товарів; - уніфіковані умови поставки та оплати, що значно зменшує кількість погоджень по кожній угоді
Прозорість діяльності	- спрощується процедура пошуку потенційних постачальників і споживачів і укладення договорів, що призводить до оптимізації витрат; - підвищується привабливість компанії для інвесторів; - здійснюється контроль щодо проведення розрахунків і забезпеченню виконання зобов'язань
Створення прозорого	- ціна встановлена в результаті біржових торгів

механізму формування справедливих ринкових цін	згідно Податкового Кодексу України є ринковою «звичайною ціною»; - можливість прямого і кооперованого впливу на формування ринкових цін
Формування цінового індикатора	Біржові котирування об'єктивно відображають стан ринку і є орієнтиром при укладанні угод на біржовому і позабіржовому ринках

Біржова торгівля вугільною продукцією, особливо енергетичного призначення, має у світі широке застосування. При цьому світова практика продажу енергетичного вугілля ґрунтується на визначенні його ціни в залежності від енергетичної цінності з урахуванням поправок на вміст сірки. Розвиток сучасних електронних форм біржової торгівлі останнім часом призвів до різкого збільшення безпосередніх покупців на торгових майданчиках і посиленого росту короткострокових контрактів. Як наслідок, великі вуглевидобувні компанії (Anglo American, BHP Billiton, Glencore та Rio Tinto), компанії - споживачі (ENEL, EON, J-Power) та інші створили систему Global coal, електронну платформу для торгівлі фізичним вугіллям та фінансовими інструментами між членами цієї системи. В 2001 році на біржі NYMEX розпочалась торгівля ф'ючерсними контрактами на вугілля. Існує також низка ринків - ф'ючерсів на вугільну продукцію, включаючи Міжконтинентальну біржу, розташовану в Лондоні, Європейську енергетичну біржу в Німеччині, Австралійську фондову біржу.

В Росії також існує біржова торгівля вугіллям, який продавався на Московській фондовій біржі та Санкт-Петербурзької міжнародної товарно-сировинної біржі, але поки торги не придбали системного характеру. Біржові торги вугіллям відбуваються також на Білоруській універсальній товарно-сировинній біржі, на Узбецької республіканської товарно-сировинній біржі. У цьому році уряд Казахстану додав до переліку біржових товарів вугілля [4].

В Україні вже почала реалізовуватися концепція переходу до біржової форми продажу вугілля та у жовтні 2012 році товарна біржа «Українська енергетична біржа» визначена переможцем конкурсу з відбору товарних бірж для організації біржової торгівлі та проведення електронних біржових торгів з купівлі-продажу вугільної продукції. ТБ «Українська енергетична біржа» - це спеціалізована біржа з торгівлі енергоносіями, що спільно з органами державної влади та учасниками ринку працює над розвитком організованого біржового ринку вугілля та зуміла долучити до участі в біржових торгах основних гравців вугільної галузі. У своїй діяльності біржа керується європейськими принципами роботи та є відкритою до діалогу з усіма учасниками ринку задля побудови конкурентоспроможного та дієвого механізму біржових торгів вугільною продукцією як в середині країни, так і закордоном.

За результатами проведення тестових електронних торгів вугільною продукцією в перелік товарних бірж, на яких здійснюватиметься торгівля вугільною продукцією ще увійшли ТОВ "Українська універсальна біржа", ТБ "Катеринославська" і ТБ "ІННЕКС".

Згідно вищенаведеної концепції контролювати проведення біржових торгів повинні уповноважені органи центральної виконавчої влади. У їх компетенцію має входити:

- установлення допустимого коридору коливання котирувань на вугільну продукцію енергетичного призначення з урахуванням її марки;
- формування кваліфікаційних вимог до учасників біржових торгів з метою зниження рівня спекулятивних намірів;
- моніторинг проведення торгів і дотримання учасниками та адміністрацією біржі встановлених правил і порядків.

Слід зазначити, що ринок освіти з регулювання біржової діяльності перебуває в зародковому стані та у вугільній галузі може виникнути гостра нестача кваліфікованих фахівців зі знаннями у області біржової торгівлі, які повинні мати інженерно-економічні знання та здатність працювати на ринку вугільної продукції. Адже ступінь цивілізації біржової діяльності залежить від того, наскільки професійно будуть підготовлені кадри для цієї специфічної діяльності. Тому вищими навчальними закладами необхідно розпочати підготовку фахівців зі спеціальності «Біржова діяльність у вугільній галузі».

Висновки.

Для забезпечення прискореного розвитку національної економіки є реорганізація енергетичного сектора економіки за допомогою:

- створення ліквідного, надійного, прозорого та ефективного механізму ринкової торгівлі енергоносіями на внутрішньому і зовнішньому ринках України;
- формування загально визначених індикаторів цін, які визнаються ринковими податковим, антимонопольним і біржовим законодавством;
- створення і розвитку ліквідного спотового біржового ринку вугілля.

Вугільна промисловість є для України стратегічно важливою галуззю, що здатна забезпечити енергетичну безпеку країни. Реформування якої за допомогою ефективно організації біржової торгівлі та формуванні цін на вугільну продукцію на основі балансу попиту та пропозицій, буде сприяти прискоренню інноваційного розвитку вугільної галузі в Донецькому регіоні, що забезпечує економіку сировиною за конкурентними на світовому ринку цінами і в цілому підвищенню ефективності національної економіки та виходу на траєкторію сталого розвитку.

В зв'язку з тим, що ринок освіти з регулювання біржової діяльності перебуває в зародковому стані і може виникнути гостра нестача кваліфікованих кадрів для цієї специфічної діяльності, вищими навчальними закладами необхідно розпочати підготовку фахівців зі спеціальності «Біржова діяльність у вугільній галузі».

Бібліографічний список

1. Программа экономических реформ Президента на 2012-2014 годы «Богатое общество, конкурентоспособная экономика, эффективное государство» // <http://www.partyofregions.org.ua>
2. Концепція переходу на біржову форму продажу вугілля. Схвалено розпорядження КМУ від 26.10.2011р. N 1070-р // <http://zakon4.rada.gov.ua>
3. Приказ № 723 от 19. 06.2012 «Об утверждении Конкурсных требований по отбору товарных бирж (электронных биржевых площадок) для организации и проведения электронных биржевых торгов по купле-продаже угольной продукции» // <http://archive-ua.com/ua/1/ligazakon.ua>
4. Зернопацкий В. Уголь — на биржу. // Українська енергетична біржа - www.ueex.com.ua

Рябич О.Н. **Реформирование угольной отрасли и создание свободного биржевого рынка угля**

Исследованы особенности создания свободного биржевого рынка угля в Украине, что позволит в среднесрочной перспективе получить рыночный механизм ценообразования на основе реального баланса спроса и предложения на угольную продукцию, упростить и сократить время процедуры закупки и продажи угольной продукции для государственных предприятий. Проведен анализ недостатков существующего и преимущества биржевого рынка угля, определено значение биржевой торговли для участников рынка.

Ключевые слова: угольная отрасль, энергетическая биржа, ценообразование, угольная продукция

Ryabich O.N. **Reforming the coal industry and the creation of a free exchange market coal**

The features of creating a free exchange coal market in Ukraine were explored, which in medium term allows to get market pricing mechanism based on actual supply and demand balance for coal products, to simplify and shorten the procedure of purchase and sale of coal products for state enterprises. The analysis of the advantages and disadvantages of the existing exchange coal market was implemented, the value of the exchange business for market participants was estimated.

Keywords: coal industry, power exchange, pricing, coal products